

Király István hatvan éves

Az ünnepeltetés évadába érkezett Király István is: most hatvan éves. Szembeötlő, hogy a megjelent méltatások milyen nagy teret szentelnek a tanárnak s az irodalompolitikuskak. E sorok írója nem volt tanítványa Király Istvánnak, az irodalompolitikussal pedig húsz éve áll atyafiságos pörben, s a hely, vagyis a Irodalomtörténeti Közlemények, jellegénél fogva is az irodalomtörténetíró Király köszöntésére kötelezi. Szívesen is tartja magát e megbízáshoz, mert Király életművének fundamentumát tisztelheti meg, ha a filoszra figyel.

Ez a fundamentum ugyanis, melyet filosz-szellemiségnek neveznénk, sokkal gazdagabb, mint a szó konvencionális jelentése. Tartalmazza az ismeretlenre ajzott filológusi figyelem éberségét, szorgalmát, a tények tiszteletét, értelmes elrendezésük igényét, de jelen van benne a magasabbrendű adottság is, mely a nagy alkotókat napjaink erőterébe tudja vonni. Nem az aktualizálás önkényes műveleteivel, hanem épp azzal, hogy a filosz-szemmel átvilágított, megértett múlt feszültsége, tétjei fölizzanak, emberi érdekeiről el lehet hinni, hogy kitölthették az alkotó életét. Király tanulmányainak ez az interferencia: a nagy vállalkozások pátoszának a jelenig ható emberi értelme kezdettől jelleget ad: erőt, sodrást, emelkedettséget.

Korai tanulmányaiban, a Petőfiről, Móriczról, Kaffkáról írottakban még a kész eredményekkel elégedetlen polémikus szenvedély sarkallja, később a nagy mű mélyebb megértésének és sokoldalú jellemzésének éretteb becsvágya. A filosz-igény azonban minden nagyobb vállalkozásában olyan medreket ás, annyi szakmai felismerés beépítésére kötelezi, hogy bizonyító hevülete nem sodródhat kényelmes lejtőkre: mindig a művek valóságának közegén ér céljához. Mikszáthról írott monográfiájából alapszólamként hangzik ki a realizmus jelenlétét bizonyító szándék, de az anyag, amin magát átküzd, a felismerések sokasága, a jellemzések ereje azt is tiszteletre készítetik, akit nem érdekel a realizmus problémája. Mesterei: Révai József, de sokszor Lukács György is, a vizsgált jelenség egy-két alapvonására figyelve alkottak véleményt, Királyt a filosz-morál valamennyi vonás, a koncepciót keresztvező tények mérlegelésére is kötelezte. S mert alkotánál fogva a jelenhez szóló művek szolgálátára, felmutatására hajlott, azokról írt szívesen, akikben az általa jövőre érdemes értékek minden gyöngeséget lebírtak: Petőfiről, Mikszáthról, Móriczról, Kaffkáról, József Attiláról, Adyról. Jellemzéseiből az alkotók általában hősökként kerülnek ki. Legteljesebb mivoltában Ady, akiről főművét írta.

E hősökhöz való viszony végig a hűség jegyében alakul. Érdemes megfigyelni, hogy a kései József Attila sokáig idegenkedve szemlélt motívumait: a bűn, a semmi, a rémület s az árvaság élményeit, mikor a velük való szembenézés napirendre került, Király milyen mély meggyőződéssel és gondos érveléssel tudta az emberbe és a jövőbe vetett hit jegyében való értelmes szépség rendjébe illeszteni. Egyre érzékenyebben az esztétikum jegyei iránt.

Az Ady-könyv ennek az érzékenységnek a maga nemében páratlan kibontakozása. Azért páratlan, mert a költői jellem és a mű leírásában merőben új szempontrendszert érvényesít. Olyan szempontrendszert, amely az esztétikai vizsgálatok legújabb vívmányait, a nyelv és a stílus statisztikai vizsgálatának eszközeit is szolgálatába vonva, miközben rostjaira szedve világítja át a művet, a koncepció igazát is tanúsítja. Ez a művelet: ahogy a stilisztikai atombontás legparányibb tényei és a robusztus koncepció összenéznek, és egymásra ismernek, újabb irodalomtudományunk legizgalmasabb látványa. Ez is a

filosz-erkölcs műve. Ha megromlott a légkör, az akusztika a prométeuszi költő körül, hát a kor által is tisztelt egzakt eljárással mutatni meg, hogy a hős az, aki.

Van ebben persze filozon túli dac is, a „mégis”-morál konok hűsége, de létezni és győzni ez a képesség is csak a szövegbe merülő termékeny vizsgálódás révén képes. Ehhez kívánunk Király Istvánnak még sok esztendőit, derűs csöndet és tiszta akusztikát.

Kiss Ferenc

Köpeczi Béla hatvan éves

Aki a tudomány és a tudománypolitika különböző magas fórumain évtizedek óta egyenletes munkaritmusban dolgozik, könyveket ír, köteteket szerkeszt, előad az egyetemen és rendszeresen végzi levéltári kutatásait, azt zavarbaejtő feladat megállítani. Akárcsak egy percre is. Születésnaphoz illő ünnepélyes pillanatkép kedvéért pedig egyenesen reménytelen vállalkozás.

Köpeczi Béla olyan írástudó, akit minden érdekel, irodalom, tudomány, művészet, politika, akit egyaránt foglalkoztatnak a múlt területei és a jelen kérdései, aki egyformán nyugodt objektivitással igyekszik minősíteni a francia felvilágosodás nagy áramlatait és az erdélyi kartezianizmus kicsi nyomait, aki a természettudós egzaktságra törvő igényével vizsgálja az elmúlt évszázadok társadalmi harcait, és a műveltség átalakulását korunkban. Otthon van irodalomtudósok, történészek, filozófusok között és a vidéki művelődési házak vitakörreiben. Sokan a magyar kultúra utazó nagykövetei sorában emlegetik, mások az értékmentés napszámosának ismerik, mert bármely szegletében legyen is a nagyvilágnak, kongresszusokon és a kerekasztalok ideológiai mérkőzésein, mindig szakít időt a maga iskolakerülő útjaira is, hogy a könyvtárak és kéziratárak dzsungeléből hazahozza a magyar múlt valamelyik, történelmünk tektonikus vetődéseivel odakerült rekvizitumát. Műveivel a könyvespolcokra messze eső világok kerülnek egymás mellé: humanizmus és egzisztencializmus, az új baloldal és Rákóczi, Európa és Magyarország. Témakör, műfaj, szakterület tekintetében annyira szerteágazó munkásságának közös jellemzője, hogy távoli területek között épít hidakat.

A távolságok élményét talán még életkörülményeivel kapta, mintegy ráadásul a kiváló szakmai felkészültség mellé: a szülőföld az 1921-beli Nagyenyed, az iskola a kolozsvári református kollégium, az egyetemi tanulmányok szinterei a második világháború Budapestje, az Eötvös Kollégium és az 1946–47 évekbeli Párizs. Tartalmas az útravaló: súlyos hazai hagyományok, könnyed kritikai szellem, képzettség biztos eligazodásra a különböző szakágazatokban és jogosítvány önfelédtt szellemi vitorlázásra országok, kultúrák, korszakok partjai között; a francia–román szakos hallgató az 1940-es években népnyelvi kutatásokat végez a Felső Nagyszamos völgyében és Kolozsborsán, szakdolgozatot Felső Nagyszamos román nyelvjárásairól, disszertációt Bethlen Miklós francia emlékiratairól ír, s a Sorbonne doktori oklevelét a kuruc felkelések francia visszhangjáról készített tanulmányával nyerte el.

A hidépítés feladatait az új korszak adta, a követelményeket is, hogy a tudományban és a társadalmi tudatban egyaránt teherbíró, a gyorsan változó világban pedig időtálló szellemi építkezésre van szükség. A korszakváltást, mint generációjából annyian, hadifogságban élte meg, világméretű jellegéről első munkahelyén a Magyar Távirati Irodában, a napi hírek nemzetközi nyelvezetén alkotott korai fogalmakat. Nehézségeit az új szemlélet igényei és az eszközök elégtelenségét egybevetve ismerhette meg, a roppant szükségletek és a szűkös lehetőségek között a kiáltó távolságokat felmérni és leküzdeni már munka közben kellett.

Tudományos munkásságának első és azóta is legfontosabb terepe, a Rákóczi-szabadságharc története, mintegy töményen tartalmazta akkor a magyar tudomány és társadalmi tudat torzulásait. Történelmünknek ezt az egyik legtöbbet emlegetett fejezetét Európától elszakítottan és társadalmi tartalmától megfosztottan kapta örökül ez a korszak és a fényes-sötét olajnyomatok harci jeleneteit kopjatorő lelkesedés, vagy a szkepszis torokkaparó füstje lengte körül. A forrásanyag javarésze még szétszórtan porosodott a különböző, egymásra bizalmatlanul tekintő országok levéltáraiban, még Rákóczi művei sem voltak a tudományos szövegkritika korszerű követelményeinek szintjén hozzáférhetőek, de a történelmi személyiség már kivézetten hevert a kuruc–labanc kosztümökben zajló viták meddő csataterain és a társadalmi fejlődés, a törvényszerű fejlemények tényeit már említeni sem volt ildomos, miként a győztesek között a száműzötteket.

Köpeczi Béla alkotásai maradandóan bizonyítják, hogy a Rákóczi-szabadságharc, miként a magyar történelem bármely más fejezete is, csak a korabeli Európával összefüggésben, a társadalmi fejlődés hosszútávú folyamataiba illeszve minősíthető reálisan. Források tömegét tárta fel munkatársaival és tisztította meg a felejtés és a hozzá nem értés ráakódott salakjaitól. Kiadta nagyszabású kritikai apparátussal II. Rákóczi Ferenc *Emlékiratait*. A *Rákóczi szabadságharc és Európa* címmel közzétett röpiratgyűjteménye mesterpéldája annak, hogy a szembenálló felek álláspontját kifejező forrásokat egymásmellé vágva miként lehet beavatni az olvasót, hogy értesse a tények megrendítő nyelvezetét. Nagyszabású monográfiái *A Rákóczi-szabadságharc és Franciaország*, *A Thököly-felkelés európai visszhangja*, a Rákóczi életrajz olyan súlyos fejezeteivel együtt, mint a diplomácia, a béketárgyalások és a bujdosó fejedelem, véglegesen elhárították a korszakot bírálhatatlannak tekintő vagy azt a fejlődés fősodrából kiiktató, elmarasztaló vélekedések gondolattorlaszait.

Munkásságának fontos állomásai a feudalizmus kori államhatalom jellegével foglalkozó tanulmányai, amelyek az erdélyi fejedelmek kormányzásától a felvilágosodott abszolútizmus koráig két évszázadon tekintenek végig. Munkássága kiterjed a nemzet korszerű fogalmi meghatározására, a nemzeteszme változásaira, a sajtó, az irodalom publicisztika közvéleményt formáló hatásaira.

Régi törekvése, hogy összefogja távoli tudományterületek művelőit. Nem alkalmi tapasztalat-cserére, hanem az állandó közös munkára, hogy kikovácsolják a történelem eddig el nem ért területeit is feltáró új módszereket. Vezetésével napjainkban épülnek ki a művelődéstörténet széles körű kutató-gárdát összefogni hivatott fórumai. Azok közé tartozik, akik a műveltséget átfogó és dinamikus mivoltában értelmezik. Nemcsak a szellemi kultúrát, hanem az anyagi kultúrát is beletartozónak érti a művelődés fogalmába. Meggyőződése, hogy a kultúra nem önmagáért való, nem csupán holt értékek és ismeretek elvont összessége, hanem aktív szerepe van az ember gondolkodásának, magatartásának és életmódjának alakításában. Következésképpen széles körű működésének tereuma, a társadalomtudományok kiterjedt területe, mai életünk talán egyik legfontosabb laboratóriuma, ahol a jövő emberének tudatvilága, értelmi, társadalmi mivoltának jellege is készül. Ily módon a Magyar Tudományos Akadémia vezető testületében kifejtett munkássága, a társadalomtudományok értő irányítása, önzetlen támogatása, fiatal kutatók segítő ösztönzésével együtt a jövő század termését is előkészíti.

Új tudományos vállalkozás feladataival, megjelenésre váró és munkában levő művekkel, tervek sokaságával a hatvanadik évtizedhatárt átlépő Köpeczi Bélát jó egészséget és további fáradhatatlan munkálkodást kívánva köszöntjük.

R. Várkonyi Ágnes

Merényi Oszkár

(1895–1981)

Megint elment egy darab régi Magyarország.

Volt itt a századfordulón egy típus, a magyar középiskolai tanáré. Szakolcától Fogarasig ez a tanársereg nemcsak rendhagyó ígéket és matematikai képleteket tanított, hanem emberséget és értelmiségi magatartást is; az ő munkájuk tette valósággá az olyan frázisokat, hogy „a kultúra őrhelye”, meg hogy „a tudomány szövétnéke”. Ebbe a típusba tartozott, ennek volt egyik utolsó hírmondója Merényi Oszkár.

Fogaras és Szakoica között, tanári pályafutását 1917-ben Körmöcbányán kezdte.

E városka főtere, mely majdnem olyan furcsán hajlik, mint a sienai, nekünk már csak turista célpont; neki még életének és ambícióinak kerete volt. Vajon összegyűlnek-e még érettségi találkozára az akkori körmöci diákok? Aligha; és ez nagy kár. Ha meg lehetne szólaltatni őket, micsoda szociológiai fölvetel volna! S beszélhetnének az egykori fiatal tanárról, aki most talán utolsóként távozott azok közül, akik még a hajdani tágasságban kezdtek.

1919-ben Kaposvár fogadta be Merényi Oszkárt. A Tanácsköztársaság után, részvétele miatt, új helyet kellett keresnie. Nagyálló, újra Kaposvár, majd Nyíregyháza lettek tanári állomásai. Nyíregyházán már igazgató úr és megyei tanácsstag. Pedagógia és társadalmi tevékenység fonódott össze munkásságában. Fél évszázadot töltött a katedrán; egy egész életet a közösség szolgálatában.

„Spanyolul is tudott” – írta egy kisvárosi tanártársáról Babits Mihály. Azt a tanártípust, amelyhez Merényi Oszkár is tartozott, az ilyen váratlan többlet-tudás jellemezte, a többlet-vállalás. Merényi Oszkár nagy önkéntes vállalkozása, gazdag életmunkájának termő ráadás a irodalomtörténeti kutatás volt.

1928-ban jelent meg első tanulmánya, Fáy Andrásról. Írt Bessenyeiről és Kölcseyről is. De tudományos törekvéseinek nagy tétje, melyre több mint négy évtized munkáját áldozta, Berzsenyi volt.

Félelmetes téma. Berzsenyi, a rejtőzködő, a titokzatos, a megfejthetetlen. Akit Kazinczy dicsért, de aligha ismert, Kölcsey félreértett, Erdélyi János rosszul fogott fel.

Merényi Oszkár több mint egy tucat könyvet szentelt Berzsenyinek. Részben szövegkiadásokat, részben elemző munkákat s egy nagy monográfiát. Vitatkozni lehet velük, megkerülni őket nem. Másfél tucat könyv: magában véve egy Berzsenyi-reneszánsz. Egy fél Akadémia munkája. Egy példás élet munkája.

Nem ismertem eléggé Merényi Oszkárt, az embert. Nem tudom, hogyan várta, nyolcvanadik évén túl, a halált. De valószínűnek kell tartanom, hogy gyakran idézte fel választott költőjének sorait:

Látom hangyabolyi műveidet, világ!
Mint szórja s temeti a nagy Örök keze,
Látom, hangyasereg! mint tusakodsz s tolongsz
Sírod partjain és porán.

Jertek, bámulatos bajnokok és nagyok!
S tí, kik nem meritek nézni az elmúlást,
És tí, porba-nyögők, jertek ide s velem
Élni s halni tanuljatok.

Lukácsy Sándor

A kiadásért felel az Akadémiai Kiadó igazgatója
Műszaki szerkesztő: Sándor István

A kézirat nyomdába érkezett: 1981. ápr. 28. Terjedelem: 8,15 (A/5) ív
81.9599 Akadémiai Nyomda, Budapest – Felelős vezető: Bernát György

СОДЕРЖАНИЕ

<i>Визкелети, А.</i> : Традиции кочевой жизни или придворно-рыцарские штампы? (Заметки по поводу изображения легенды О короле святом Ласло и о похитившем девушку половце в эпике и в изобразительном искусстве.)	253
<i>Лёринци, Х.</i> : Тип «золотого человека» в венгерской литературе конца XIX века (роман Золтана Амбруша «Царь Мидас»)	276
<i>Тамаш, А.</i> : Некоторые стилистические особенности поэзии Дюлы Ийеца 30-х годов	290

Краткие сообщения

<i>Сабо, Г.</i> : Отсутствующая строка хвалебной неспни богу Балинта Балашиши, начинающаяся словами „Bizonnyal esmérem rajtam nagy haragod”.	301
<i>Штауд, Г.</i> : Ференц Фалуди и школьная театральная драма	305
<i>Варга, К.</i> : Театр духовного сопротивления	312

Анализ художественного произведения

<i>Такснер, Э.</i> : Комедия Михая Верешмарти «Тайны вуали»	316
---	-----

Документация

<i>Янкович, Й.</i> : Четыре архаических молитвы	329
<i>Эньеди, Ш.</i> : Письмо Ференца Казинци Андрашу Часару	331
<i>Шейбер, Ш.</i> : Письма, относящиеся к темешварскому периоду Йозефа Кишша	333
<i>Комор, И.</i> — <i>Хорват, М.</i> : Два письма Дежё Костолани к Йозефу Туроци-Тростлеру	335

Обзор

Книги о литературе Воеводины (<i>Помогач, Б.</i>)	337
Wir kämpften treu für die Revolution. (<i>Г. Люк</i>)	342
Две книги Иштвана Фенё (<i>Керени, Ф.</i>)	345
Имре Бата: Петер Вереш (<i>Ковач Криштоф, А.</i>)	348
Переписка Бабица и Силаши (<i>Мельцер, Т.</i>)	350

Хроника

Terjeszti a Magyar Posta

Előfizethető a hírlapkézbesítő postahivataloknál és a Posta Központi Hírlap Irodánál (PKHI 1900 Budapest V., József nádor tér 1.) közvetlenül, vagy postautalványon, valamint átutalással a PKHI 215-96162 pénzforgalmi jelzőszámra. Előfizetés bejelenthető az Akadémiai Kiadónál (1363 Budapest V., Alkotmány utca 21. Telefon: 111-010).

Példányonként beszerezhető: az Akadémiai Könyvesboltban (1368 Budapest V., Váci utca 22. Telefon: 185-881), a PKHI Hírlapboltjában (1055 Budapest V., Bajcsy-Zsilinszky út 76. Telefon: 116-269) és minden nagyobb árusítóhelyen.

Előfizetési díj egy évre: 114 Ft

1 szám ára: 19 Ft

Index szám: 25.401

Külföldön terjeszti a KULTÚRA Külkereskedelmi Vállalat,
H-1389 Budapest, Pf. 149.

Ára: 19 Ft

Előfizetés egy évre: 114 Ft

INDEX: 25 401
ISSN 0021—1486

SOMMAIRE

<i>Vizkelety, A.</i> : Traditions de l'époque nomade ou topos courtois-chevaleresques? (Remarques à la représentation de Saint Ladislas et du Couman volant une jeune fille, dans la littérature épique et dans les beaux-arts)	253
<i>Lőrinczy, H.</i> : L'homme doré de la fin de siècle (Zoltán Ambrus: <i>Le roi Midas</i>)	276
<i>Tamás, A.</i> : Quelques propriétés de style de la poésie lyriques de Gyula Illyés aux années trente	290

Bulletin

<i>Szabó, G.</i> : Une strophe manquante de la chanson religieuse de Bálint Balassi, intitulée „Bizonnyal esmérém rajtam nagy haragod” (Je connais bien ta grande colère sur moi)	301
<i>Staud, G.</i> : Ferenc Faludi et la représentation des pièces scolaires	305
<i>Vargha, K.</i> : La scène de la résistance spirituelle	312

Analyse d'oeuvre

<i>Taxner, E.</i> : Mihály Vörösmarty: A fátyol titkai (Les secrets du voile)	316
---	-----

Documents

<i>Jankovics, J.</i> : Quatres prières archaïques	329
<i>Eryedi, S.</i> : Une lettre de Ferenc Kazinczy à András Cházár	331
<i>Scheiber, S.</i> : Des lettres se rapportant à la période de Temesvár de József Kiss	333
<i>Komor, I.</i> — <i>Horváth, M.</i> : Deux lettres de Kosztolányi à József Túróczi-Trostler	335

Revue

Quelques livres sur la littérature de Voïvodine (<i>Pomogáts, B.</i>)	337
„Wir kämpften treu für die Revolution” (<i>Lück, G.</i>)	342
Sur deux volumes d'István Fenyő (<i>Kerényi, F.</i>)	345
Imre Bata: Péter Veres (<i>Kovács Kristóf, A.</i>)	348
La correspondance Babits — Szilasi (<i>Melczer, T.</i>)	350

Chronique

